

ივერიის

თარიღი	გაზეთი	ლირა	მან. კ.
12	10	6	6
11	9 50	5	5 50
10	8 75	4	4 75
9	8	3	3 50
8	7 25	2	2 75
7	6 50	1	1 50

ცალკე ნომერი — ერთი შაჰრა.

გაზეთის დასაყვებად და გრძელ განცხადებებზე დასაყვებად უნდა მიმართოთ: თბილისში რედაქციას, ანალოგურად ქუჩაზე, სახ. ლი № 9, ბ. ხიდგაყლის სავაჭროს, გოლოვინის პრესბუქს, ცენტრალურსა და გრიუროვის რედაქციას მალაზიას.

ფასი განცხადებისა: ჩვეულებრივი სტრიქონი რვა კაპ.

1877—1887 წელიწადი

საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი

1877—1887 წელიწადი

დაბეჭდა და ისეილება ტფილისის წიგნის მაღაზიებში

ნაუკუნი

მოსწავლელი სიტყვანი ძველთა და ახალთა მართლმადიდებელი წიგნი

ფსიკიკონია ანაზია

ტფილისის კარგე ქს წიგნი ისეილება

მონაწილე — მ. მადლობლი შვილთან. მუთაისს — ვ. ჯიქიას მალაზიაში.

მონაწილე — წ. წერეთლის მალაზიაში. ბათუმში — მ. ნათაძესთან.

ტფილისი, 22 სექტემბერი

ერთობა გაცვეთილი ჭეშმარიტებაა, რომ ქვეყნისა და ხალხის შესწავლა შეადგენს აუცილებელ საჭიროებას ყოველის თვით-ცნობის საზოგადოებისას, მაგრამ იძულებული ვართ, საუბარი გავუშაროთ მკითხველს იმ ჭეშმარიტებაზე, რადგანაც ჩვენ თვით-შესწავლა ჯერ კიდევ არ გამძაბრა საზოგადოების ურთავდებისა და შრომის სანად. ჩვენი ქვეყნის იმედინად დღის-მისინამდია, რომ იმისი ყოველ-მხრივი შესწავლა არა მარტო ჩვენი იქნება სასარგებლო და საჭირო, არამედ მთელს მქნეიერებისა და მწერლობისათვის. საითყნაც გინდათ, იქით მიხედეთ, და თქვენ ყოველგან წაადგებით რომელსაღე საინტერესო საგანს, რომელსაღე განსაკუთრებულს გარემოებას; რომელი სურთა გინდათ გასწავლოთ, ყოველგან იპოვით სასურველთა საგანს, ისეთს საგანს, რომელსაც შეუძლიან შეიპყრონ მეცნიერისა და მწერლის თავადური. ამიტომაც მთელის კავასის და გრძელად ჩვენი ქვეყნის ბუნებას განთქმულია მეცნიერებისა და მწერლობისა, და პოეტულ მას აქებენ და ადიდებენ. კავასიებელი ერისთვის განსაკუთრებულს თვისებათა, ხასიათისა, ზნე-ჩვეულებებისა იხილავენ მეცნიერთა ურთავდებისა. შოთლად ჩვენ თვითნაღე ტფილიკრილად ვეყოფებით თვით შესწავლას და თუ ჩვენს შორის ორიიად-სამიოდე მწერალი ხელი მოკრედილით ამ საგნისათვის, ისიც მხოლოდ რეკანსკელს ხანებში. რასაკვირვებელია, რაც მეტს ურთავდების მივაქცევთ ამ მიუწყებულს საგანს, რამდენად მომეტებულად შევსწავლია ჩვენს ყოფა-ცხოვრებას, მით უფრო მომეტებულს სამსახურს გავუწყებთ მეცნიერებისა, მწერლობისა და ჩვენს საკუთარს თვით-ცნობისათვის.

სვანს, გოპში, მოჭიკიკე გურულს, „დათოვანს, ენა-პრტყეს და გურულელს“ რაჭველს, დაბისიელ და ზრდილობისს, გულში ჩამძობა მეგრეთ-იმერელს, დინჯს და ზანტს ქართლელს და სხვათა, და თვალ-წინ წარმოგიდგებათ მთელის ერის თვისებანი, ცოტად თუ ბევრად შეიგნებთ იმის წარსულს და აწმულის. ყოველივე ეს ისტორიის დასმარებით მრავალს ისეთს სავანზე ავიხილთ თვალს, რაიყა წინედ ბუნდით მისილი იქნა თქვენთვის. თუ ბუნებისა, ქვეყნის ტოპოგრაფიისა, ჭაიისა, მდინაულობისა, მკენარისა და ცნობილი სხვა-და-სხვაობას დაუკვირდებით, შეიგნებთ ერის თვისებათა, წარმოადგენათ, რწმუნებათა და ყოფა-ცხოვრებას; აგრეთვე შეიგნებთ იმასაც, თუ როგორ და რა მიზეზების გამო უცვლილი იყრა სხვა-და-სხვა ადგილას ერთხა და იმავე ერს.

რაც ზემოდ განვმარტეთ, იქიდაც ცხადია, რომ ჩვენი ქვეყნის და ერთ მრავალ-მხრივ უნდა შევისწავლოთ, და მრავალი ძალედონად და სამუალება უნდა მოვახმაროთ. ჩვენ აქ არ დავასხელებთ თვითუდას საგანს, რომელიც უნდა გამოვიძიოთ. არაფერს ვიტყვით არც ენის შესწავლის თაობაზე საზოგადოდ სოციალოგიისა და ეტნოგრაფიის მიხედვით, და არც სხვა მრავალს საგანს შევეჩებით. არც უცვლა იმ საქმიან სამუალებათა მოვისწინებთ, რომელიც უნდა მოვახმაროთ თვით-შესწავლის. ყოველივე ეს სხვა-და-სხვა მიზეზების გამო სამეზობლოდ გადავლოთ — და ესაბა-ი უფრო ადვილად მოსავაჭრებებს, მოსწავლას საგანზე ჩამოვადლოთ, დაწარმოთ, ჩვენ ვამბობთ იმაზე, რომ საჭიროა თვით-შესწავლისათვის, სხვა სამუალებათა შორის, მუწეუების გამართვა. ყოველს ცოტათი მიჩნე დაწინაურებულს საზოგადოებას, თუნდაც დარბიცი იყოს, აუცილებლად აქვს მუწეუმი, ისეთი მუწეუმი, სადაც მოკროვილი ადგილობრივი ტანთსაცმელი, ფეხსაცმელი, თავსაურა და სხვა-და-სხვა ავჯუკულობა, სხვა-და-სხვა იარაღი, ხელოვნების ნაწარმოების ნიმუშები, ნიმუშები მადნეულობისა, სახელოსნო და

სამუსიკო ინსტრუმენტები და სხვა და სხვა. ჩვენ აქ სრულიადც მხედველობაში არა გვაქვს ისეთი მუწეუმი, რომელიცაც მოკროვილი იშვიათი ძველი ნივთები, რადგანაც ამ გვარს მუწეუმი სხვა დანიშნულება აქვს და, ჩვენი აზრით, საზოგადოებისათვისაც იმოდენად საჭირო არ არის, რამოდენადც საჭირო და სასარგებლოა საყოველთაო, ჩვეულებრივ ნივთების მუწეუმი, რომელიც ერთ ნაირად საჭიროა როგორც განათლებულ დაწინაურებულ საზოგადოებისათვის, აგრეთვე მუშათა, სწავლაცოდანს მოკლებულის ხალხისათვისაც. ჩვენ ისე ნაყვლად ვიცნობთ ჩვენ ქვეყნის, ისე ნაყვლად გვაქვს შესწავლილი ადგილობრივი ბუნება და ხალხი, რომ ინტელიგენციის უმეტესობას, არამც თუ მუწეუმი მთელის ქვეყნის ყოფა-ცხოვრება, არამედ ზოგი ტოპოგრაფიის ქართლელის ერისათვისაც არ უნახავს და თუ რამე შეუტყობა, მავალიდაც, უმაგ-ხევისურისა და ჩვენს ყოფა-ცხოვრებაზე, ისიც გავაგნებთ. რასაკვირვებელია, იგი თქმის მადიო ხალხსავე, რომელიც უნდა სწავლა-ცოდანს აქვს, არც იმოდენი მისვლა-მოსვლა და ვერც იმდენს რასმეს გიგანებს და შეიტყობს. ამ ამიტომაც ადვილობრივს მუწეუმი ექნება დიდი ადმირაციისათვის ზედ-მოქმედება როგორც ინტელიგენციის, ისე მუშათა ხალხსავე. ინტელიგენციის სამუალები მიეცება ზოგიერთა მხრით მიჩნე შეისწავლას თავისი ქვეყნის, შეიგნოს იმისი სხვა-და-სხვა-ფერობა; მუშათა ხალხისათვის მუწეუმი იქნება წინა, რადგანაც მუწეუმი სამუალებით გაიგებს, თუ როგორ სცხოვრობენ იმისი მუწეულები, როგორს ტანთსაცმეობა ატარებენ, რასა და რას აწარმოებენ, როგორს ავჯუკულობას, იარაღს ჭხმარობენ და სხვა. მუშათა, სწავლაცოდანს მოკლებული ადამიანი, მუწეუმი სასწავლოდ, მეზობელთა და მომართ ყოფა-ცხოვრებას შეადრებს თავისს, ჩაუყვრებებს საკუთარსა და სხვისს ყოფა-ცხოვრებას დიდიხებათა და ნაკლებადანებათა და იმის, რაც არ შეეძლო წინაში ამოეკითხოს, თვითონა ჭინახავს და შეისწავლის.

აი ევ ფრიად საყურადღებო და სასარგებლო საგანი სრულიად მიუწყებელი გვაქვს; არც ერთს ცოტად მოზრდილს ქსეაქში, ტფილისის გარდა, ვერ იპოვით ვერც ერთს ადგილობრივს მუწეუმს და არც არავის მოსვლა აზრად მუწეუმი დაარსდება. ამ გვარის მუწეუმი მოწყობა იმოდენად ადვილია, რომ თვითოველს პატარა ქსეაქს შეუძლიან გამართოს იგი, რადგანაც

ჩვეულებრივი, საყოველთაოდ სასმარებელი ნივთები იმდენად ძველი საშობარი არ არის, როგორც რომელიმე ძველი ნივთი, ავეჯი, იარაღი, ფულადი და სხვა. ეს საქმიმდენად ადვილად მოსავაჭრებელია, რომ უცვლანი დიდის სიახლოვით საქმეს: მუწეუმი გამართვა ბევრად უფრო ადვილია, ვიდრე ისეთის ძვირფასის წიგნთ-სავაგის დაარსება, როგორც წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების წიგნთ-სავაგია. სხვა ქვეყნებში არა თუ მარტო ინტელიგენცია, არამედ თვით მუშათა ხალხიც ენაბრება თვით შესწავლის საქმეს. ჩვენი ფიქრით, არც ჩვენთვის იქნება ვასაჭირო მუწეუმი დაარსება, რადგანაც იგი შემწეობა არც დიდის ფასის იქნება და არც დიდს გარჯას მოითხოვს. ამ საგანს, უცვლელია, შემწეობა უნდა ადმოიჩინონ არა მარტო ერთი კაცებმა და წრეებმა, არამედ სხვა-და-სხვა დაწესებულებათაც.

ვიმეორებთ, ჩვენს საზოგადოებას არავითარი ურთავდება არ უხეობებია ამ საგნისათვის; მართალია, „წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებებს“ წიგნთ-სავაგებში იპოვით რამდენსაღე ძველს ნივთს, ფულს, ერთი-ორიოდე სურას, მაგრამ ყოველსაღე ამის სიბრალეულით შეკურნებთ და ჰკვირობთ, რომ ჩვენში, სადაც მუწეუმი გავრცელებია მომეტებულად საჭიროა, არავინ არ გამოაჭივებია ამ საგანს...

ასალი ამბავი

* პირველი იანვრისათვის მომავლის წლისა ქართულ საზოგადოებას შეეგებება უძირფასესი განძი — სავანებოდ დაბეჭდილი „ვეფხისტყაოსანი“ უცვლელის რუსთველის წიგნი იმდენად ძველს ხელნაწერებთან შემოწმებულს ტექსტით 2-5 ზონის 27 მხატვრობით და მრავალ ჩუქრთაზუნდ ამოჭრილ ასო-მათერულბით, არმეებით და სხვა მათერულბით შემეული, ძვირფასს ყლამო, ტფილისში ეს წიგნი ღირებდა 15 მანათი. ქსელას გარედ ვასაზნად ფულ ფლასტის ხაჯის ვეფხისტყაოსნი დაინიშნება. ესაც ნაწილ-ნაწილ სურს შეგნად ამ წიგნის ხელს, შეუძლიან ცხელ მოაწეროს ხელს, წერა-კითხვის საზოგადოების „ანტელონიანი“ ყოველდღე, დღის 10 საათიდან 12-მდე. ხელის მოწმება უნდა შეტანოს თვით ვერც არა ნაკლებ 5 მანათის, რაზაღ ცალკე ბაზის მიიღებს.

* ღრმატოლი საზოგადოება შარშან ჰივების ავტორებს აძლევდა შემდეგს ჯილდოს: ორიგინალ ჰივების თითო წარმოდგენაზე აძლევდა შემოსულის ზაის თავსა, გადმო-

თარგმნილ ჰივის წარმოდგენაზე-კითხვის თავსა. ესლა შეგვიძლიან ჰივების ავტორებს შევაცნობინოთ, რომ „საზოგადოებას“ განწახავს ექვს ორიგინალ ჰივებზე აძლიოს ათიდან თხუთმეტამდე, ღირსების მიხედვით. ზოლო თარგმანის ჯილდო უწინდელიედ ღირებდა. უცვლელი, ეს გავრცელება წაახლისებს ქართულ მწერლობა და მთარგმნელთაც, რომ თეატრში მოსარაულელ ხალხს საუკეთესო ჰივები ჰქონდათ ხომლედ და აღარა სხიონები ფსისი ვაღებებს.

* 21 სექტემბერს მტკვარი მანაობის დროს დარბიო მსტორები ყახზის მახრისა, უსუფა-მირზალი-ოლო. გვაძი ვერ იპოვნეს.

* გუშინ, დღის 8 საათზე, ელი-საბდელს ქსეაქ რევილოვით თავი მოიკლა სამხალხურად გადამდგარმა პოლკოვნიკმა, მ — ვმა, მიზნი ვერ არავინ იცის.

* მირზოვეისელი ფაბრიკა ვერც არ ვაფართოვით. მუშა-ხალხი ძირულ შეუწყებულა უმეწერობით, ფაბრიკის შემწერალი ვარსულ კვირავე აუკეთებინდნენ გატყობის „შეიკოსა“. შეიკე მუშაობდა ჩლინდარი, რომელიც უმეწერევით გადმოვარდა ძირს ოთხის სვეტის სიმაღლიდან და ისე დაუშავდა ხელი და ფეხი, რომ მუშაობა აღარ შეუძლიან.

* ორთაქალსა, ჩითხაოვის ბაღში, კვირას სამხედრო მუსიკა იყო მიმარტებული. ორთაქალში სამხედრო მუსიკით სერონობა ძალიან იშვიათია და ამის გამო ხალხი ძირულ მვერს მიიწავლა. ცხე-მავალს ვაგონებში არ იყო ტემა, ეტლი ეტლზედ ვაშკერიეული მიდიდა, ასე ერთ კაცი ძლივს გაივლიდა ქსეაქს. კოლო-შობალი ხალხში ბოლოდა იყო, მაგრამ ჩქარა დაბრუნდა უკან, იმტომ-რომ იქვე ხალხი კონტრები ზურნითა და დღუტული ატარებდნენ დროგებს და ისეთ უმეწერეულს ღმრესობა-დნენ, რომ კაცი ვერ მოისინდა. ერთ კიდე ვილაც დედაკაცი დადიოდა იქვე ახლო-მხლო და წინ არავინ მიუძღოდა. ამის სტევისათვისაც უნდა კაცს თვალი მოეწორებინა.

* კახეთიდან: ხუთშაბათს, ათს სექტემბერს, ვაღმა მხარში ისეთი საშინელი ქარიშხალი ამოვიარდა, რომ ძლიერდა გრივალმა ზოგადი თხევბი ძირიანად ამოვადო. შემდეგ მოჰყვა სეტყვა, რომელმაც გადიარა შილიდის ბოლოს და დაჭრა ყვარელსა-საც. შემწებულ ხალხს ვაღმა მხარში დატყპარა რთველი, თუმცა ვერ ყურმენი კარგად დაწყოებულთ არ არის.

* კახეთიდან: იანვრისა, კახ საქმე ვერ მოუვლია მინდრას ისკუმი ქურ-დაუს და მთი ექვსაქს, ჭკამდს მუწე-

ლუბადა ქაინათი, რომ ქურდობას და სხვა აჯანყებაში დაჭრებულს ნათესავეთა თანხლებითი სივრცეებში...

* ვაზ. „მწყემსში“ ციხისუბოთი: რუსეთის ელჩს კონსტანტინოვსთან თავის მცდელობით დაუთმობდნენ...

* იმე ვაზეთს ანთობენ: ახალი ათონის მონასტრის ძეგლი ახლად გაუმშენებიათ ზეთის-ბილის მცენარე...

* ვაზ. „Новое Обозрение“-ს სწორედ სურამიდან, რომ რკინის გზის აგებებს, რომელსაც ეწოდება ადრეს შერისკლიანი მებაჭორებისა...

ნაწკვევი

(სურამალ-ვაზუბიდან)

ბ.ნ. M. O., ვკანებთ, მარცხე ოკციონ, ანუ დედგანადი რედაქტორი ვაზ. „Новости“-ს, ერთს მკვირისაგეთ ძველს საგანზე ღიპარაგებს დადგის. პატრიცეპური მ. ნოტოვიჩი ამტკიცებს, რომ განათლების გავრცელება, სკოლაების გამრავლება, უმაღლეს სასწავლებლებთან დაარსება და მკვახეობა და განბნება მკვახეობა და განბნება მკვახეობა...

ფერ ზენი მკვირავი—ამის ზემო-სხსენებელი მკვირავი,—იმედა და მისივე, რომ მთავრობის ზრუნვა არ იყოს განაღობებს გავრცელებას...

ნაში, მთავრობა ზრუნავს ამ საქმისათვის და სხვა-და-სხვა ღონისძიებით სცდილობს წახალისოს არა ამ გარსაქმეში, ასე და ასე უკონოდა ურევდნენ, სიტყვი ურევდნენ და განაღობდნენ დასუფლებულს. მთავრობა თვით ესწავება სხვადასხვა ზრუნვით ნაშნებს, მაშასადამე თავიანთი უმეცრობის სიღრმე და ამისათვის არა თუ უმეცრობის, არამედ მშობლებსაც უკონოდა სხვა-და-სხვა წყალობის, სახეების და სიყვარულის. ეკონომიკური უფელა გარსაღობდა ასეთი სავალდებულო გარსაღობა სწავლა-ცოდნისა და სხვადასხვა სწავლა არ შეეძლებოდა ამ დრომდე, ვიდრე თითქმის ყველა წყალობის მცოდნე არ გამხდარიყო.

რასაკერნველია, დღესაც საჭიროა ზრუნვა განათლებისათვის ევროპაში, მაგრამ დღეს რაგონითი ევროპის წინ-წასული ერთი გრძობის, რომ თვით საზოგადოებასაც შეუძლიან იზრუნოს თავის შვილებს დასაზრუნებლად. ამიტომ იქ საზოგადოება ამ ტვირთს ამბორებს სასედამეფოებს, რომელიც მხოლოდ იმისა და სკადილობს, რომ თავისთვის საჭიროა მომზადებულინი მოხელენი და მისამსახურენი ამზადდეს უკლებლივ.

ევროპაში, ცხადია, შეიძლება ასე მოიტყნენ, მაგრამ ასეთს მშენებლობა, საცა განაღობდა ზეგრად ნაღებ არის გარსაღობელი, ასე ვერ მოიქმევიან. ვერ მოიქმევიან იმიტომ, რომ ნაღებად განაღობდნენ და უმეცრონი ყოველთვის და ყველაფერში დაზარალებული არიან და უნან წამარჩობილი.

ზენი ვკვირვით, განაგრძობს M. O., რომ როგორც ვეწვია სხვა სიყვარული, პოლიტიკაზე ვაწიროვდი და უნან ჩამარჩობილი უმეცრონი მოდიდენ მშენებ. იმის სიტყვას არსად ვსავალდებულო არა აქვს, იმის მოხიზნა-ღიპის ყურადღების არ აქვს. იმისთან დაპირებულნი უნან უმეცრონი თავი განაღობდნენ. თითქმის დიდს მაღლს ვნაღივარო, რომ დანართის დროსად გვითხროს თუ უნდადღებეს გამეცრო, იმიტომ არა, რომ ღირსი ხარი უნდადღებეს, არამედ იმიტომ-რამ გვეშინია, როგორც უმეცრონი და უმეცრონი არა განიზრახნით-რა სასორობელია.

ვისაც უნდა, მეტყვას, თუ რას ფიქრობს განათლებული და წინ-წასული ერთი განათლებული და უმეცრონი ჩავარდნიდეს ერზე, მითიონ-მოთიონს ევროპა და გიბიგებს ამ საგანზე ზრუნვითანისა, გერმანიისა და ინგლისისა.

რასაკერნველია, ყველა ეს არა ახალია—ძველია. უკვლამ იცის, რა ძალია და მნიშვნელობა აქვს სწავლებას და განათლებას და კრამც ამიტომ არსდროს მეტი არ არის მოვალეობა ჩვენს თავს, რომ სწავლება, ცოდნა, განათლება საჭიროა და მეტად საჭიროც. უამისოვად ხსნა არ არის, სხვა არსათა გვაქვს, სხვა აზრება არ არის. რაც უფრო მეტად განათლებულნი ვართ, რაც უფრო მეტად იზრუნებს სწავლება-ცოდნისათვის, მით უფრო მაღელ დიდი სასურვეს ვითარ-დედობასაც უკვლავ სხვა ერის სიყვარულსა და პატრიცეპუსაც.

საინსტიტუტო და საბიბლიოპრაფიო შრომი.

განსვენებულ აკადემიკოსს მარი ბროსეს ქართველებს შორის მეტად დიდი სახელი აქვს. ქართველი ნაკითხი ლოცით და კურთხევით იმსვენებს ამ სახელს. მეცნიერება და განათლება ბროსეს საზოგადო სიეთ...

მალაის ხარისხისად ირიცხება, რომ ერთ-ერთი ამის ორიოდ ფრანს შემოიტანს თავის წერილში, ისიც თავის ფალაინგზედა სტებს. საქმეს ეკიმედის მიუხედავად, რომ ამ ორიოდ წლის წინად ვაზეთში გამოთქმული იყო სურვილი ბროსესს საუფროსად სახსოვრად ქართველებსადე ძველის დიდებისა. რადგანაც ქართველის სიტყვას საქმეც უმეცროვდა თან მოსდევს, მეტადვე საყვედრო, სახადლო წყალობით, ცხად ძველის დასაღმგვლად ყველა ღონისძიება მზად იქნება; თნი იცის, იქნება ძველიც მზად იყოს და მოხდეს ის მოქმედება, რომელიც მეტად ვაამარებს ამ წერილის დამწერი, განაგრძობს იმიტომ, რომ იქ, საცა არა თუ ეახუტისა და ეახტანის ხსენება, თვით უკვლავის რუსთველის პატრიცეპუ-დაც არა-რა ყურენებს—იქ ძველს უდგმენ ბროსესს.

ბროსესს ნაწერი გრძობია, მაგრამ დახლართული, მიმე, მოუხელებელი და ფუტე, და ყველას შეუძლიან განზრკოს. ეს განზრკე შეურყევლად დაბტკიცებს, რომ ბროსესი იყო ძველდებარად, დაეყურება ნაკითხი კაცი. შრომის-მოყვარე იყო, მხოლოდ იმისი შრომად იმერეთს არ დავლობ, არ მეცა ნი-სი და ტალღები; ამისთვის ბროსეს თავის ხანგრძლივ სტატიებში არასოდეს მეცნიერების რიცხვში არ შესულა და ნაშედეგ განათლებას ვერას ღროს ვერ მისწევინა. ბროსეს იყო მოხედე, მოკვდა მოხედე და, როგორც ნამდიდრად მოხედე, ბევრი კოლედი მსითხება; ქართლის ერის სწავლას ორმოცდა-ათ წელიწადზედ მეტი წავლდა და მოკვდა ისე, რომ ქართული პროზა ბინდ-ბუნდად წარმოუღებდნენ იმის მომხრეებელს, რომელშიაც ბევრი უცვლობა მოხდინა. პოეზიის კარი საზოგადოდ და-ნაშული იყო ბროსესისთან და ქართულ პოეზიას ხმად განსაკუთრებით იმისთვის ცხრა კლიტე ედებო. იმის თანამეწყობით დაწერილი დაუფე-ყარი ლექსი: „ღმერთო, აღდეგ ხელ-მარცხე, იმერტარი ჩენი“ და „შემდეგი მესტამე სემიონ ტაბიძე ამაზედ იყო მკვლილი“, ვაგზენებს, რომ ამ გვარ ლექსის ჯღანება და რუსთველის პოეზიის უნა საშაღირი არა იღვარა ბროსესისთვის. ცხადია, რომ ამ ჯგუფის მწერალი ქართულს სიტყვიერებას წინ ვერ წაშეწვდა. ახასთან ქართველები სხუდა ბროსესს, ამდაბლებდა იმით სომხებზედ და ამ მიზეზით ვარყენა ქართველთა ძველნი ისტორიკოსნი ცნობანი და ყლობით შესტყვალს!

ამ ნათქვამის დაბტკიცება შემდეგ წარმოხდებდა; აქეი ვეთხვებ ქართველებს: ბროსესის უდგამთ ძვირფასს ძველს ბროსესს იმისათვის, რომ ის ჩვენის უღირის ერის სწავლას შეუდგა და ამითი პატივი გვაც? თუ საბუთის არის, რატომ სომხები არ უღებდნენ იმას ძველს, როდესაც ბროსეს სომხურსა სწავლობდა, ჩვენის დაწვეტი ასწია სომხები, და სომხები უფრო ჩვენზედ მიიღარნიდ არიან? ამიტომ არ უღებდნენ, რომ უცხრა ხაზის ერის სწავლა ძველის დასაღმგვლ საბუთს არ წარმოადგენს; იმიტომ—რომ საშაღირი ეს საშაღმდისნი ვერა-პოვდ მეცნიერის უსწავლობა და სწავლობს და იმით შორის ნიჭით და მეცნიერებით ბროსესს უკრავს უფან-სტრული ადგილი. უცხრა ერის სწავლას რომ ძველის დადგმა მოსდევდეს, ფრანკები ვაღმდებულნი იქნებოდნენ იმე-

ნი ძველები დაედავით, რომ მთელ საფრანგეთში აღორ დაჩნებოდა ალაგი არც ეახსათვის, არც საგალანდო მითი ქართველებისათვის, რადგანაც მთელი მონათის ხალხი ფრანგულს ერსა სწავლობდა. უცხრა ერის სწავლა საკუთარი სარგებლობა და, თუ სადმე საშაღირად, ბროსესს უნდა დედგა ძველ ქართულის ერისათვის, რადგანაც ამ ერის სწავლამ მიადწვეინა იმ ძველ ხარისხამდე, რომელსაც აუადემიკოსობა ჰქვიათ. უამწვრად ბროსეს თავის ნიჭის დავგარ შეუღებოდა ჰა-რიკის ანუ მარხელის ქუჩების ტყე-ნას და ცივარებისა და ამ ვაზეთების გაყიდვას.

გრძელ სიტყვას საკულოდ ვაუშეგვ; ამ ეთყვი იმდენს, რომ კეშპარიკების მოყვანეს ეცვი არ დარჩეს ჩემს სიმათლემდე. ესთა ავილოთ „ივერიის“ ამ წლის მე-116 ნომერი და ვეღვტანში წაწეკითხოთ შემდეგი ფრაზა:—„ამთ ყოველი ნათესათა ერთავან შეიქმნა ენა ქართული“. ეს არის ნაწყვეტი უფროდის ფრაზისა, რომელიც შეეცადეს ბროსესს ყლობასაც და უმეცრო-მასაც. აი ეს დიდი ფრაზა, ბროსესსად დაბეჭდილი ქართულ ქართლის-სტატიების მოკლ-და-ხუთი ვეღვტყვ:—„აქამომდის ქართლისათა ენა სომხური იყო, რომელსა ზნახეიდეს, ხოლო რაღეს შემოკრებს ეს უფროცხენი ნათესაენი ქართლსა შინა, შინ ქართველითა დატყვევს ენა სომხური და ამით ყოველთავან შეიქმნა ენა ქართული“. შემოკრების ურჩიკენი ნათესაენი, იმევე წერილის სიტყვით, იყვნენ ასურტარი, ხაზარი, ურიანი, ბერძენნი, თურქნი და სომხები, ამ თქმულების ძალით ვამოდის, რომ ქართული ენა შესდგამ ნათესათა ენების შეყენით; მანდისინე-ქართული ენა არცეზობდა და ქართველები მზარბდენენ სომხურ ენას. ეს გამოწერილი სიტყვები მტკნარი უმეცრობა რომ არ იყოს, ათას ნაირ საკითხავს გამოიწვევდა. თუ ქართველების ენა იყო სომხური, მამ რითი ირჩიდნენ ქართველები სომხებისგან და რად ერქვათ ქართველები? შო-შამადგობა იყო ერთი, თარგამოსისგან, მარსურმეცობა ერთი და იგივე იყო, ენა-ჩველებაც ერთი და იგივე იქნებოდა... მამ საი-ღვან დაიბად სიტყვა „ქართული“ და სარგობება გამოიწვია ეს უცნაური ქირეველობა—უცებ დედა-ენის უარის-ყოფისა და ახლის ერის მოკლო-რანისა? ჩვენ საუყურის განმავლობაში რამდენ მეცნიერებთი განათლებულნი ვართ, ცხოვრებ საზოგადოებანი, შექუფრდენი ღონეცეტის და სხვა-მეცნიერებთა კანონების ცოდნის, ეცხარებულნი მისდევენ ახლის საზოგადო ერის მოგონებას და საწყალი ვოლაპუტის მეტი ვერა მოუფრანითა; ესეც ვეზუბ ვერ დაუთქვინათ, თუმცა კონგრესებც იკრებდეს ყველა წინ-წასულის ერის შემწეობით, ვერც დაეყენებენ, როგორც ერის. რე თუ იმ ღროს ქართველნი, რომელიც მიეწვრება სომხურის ერის დატყვება, ამ მეცნიერებზედ უფრო გონება-მახეილნი იყვნენ? ან შესაძლებელია დედა-ენის დატყვება და ახლის ერის შექმნა? მოხზარა სადმე დედა-ენის ზურგზედ ამისთანა მაგალითი? ამ სა-ქმეში, სითაც მიიხედით, მტკნარის უმეცრობის გარდა ერის მხედვითი ერის მტკანენ, რომელშიაც ამ გვარი უმეცრობა არის გამოთქმული იმის ცხო-

რების უღრმესს საძირკველზედ—ენა-ზედ, ამ გვარი მტკანენ რა სარწმუნოებას მიზნად, ან რის ღირსი უნდა იყოს... საბედნიეროდ ეს უმეცრობა ეკუთვნის ბროსესს, იმის ყლობას და არა ქართლის ცხოვრებას.

ღონეცეტია ახალი მეცნიერება, მაგრამ ბროსესს ღროს მეცნიერება მისწვდა უმალესს ხარისხს და თავის უღრმეს დებულებანი შეზრყველად დაამტკიცა. დამუშენებლნი ამ მეცნიერებისანი იყვნენ თანამეღვრებელ ბროსესის და ოცოდელ წლით ამა-ზედ წინ გაათავეს თავიანთი კარიერა. იმითამ გამოკლევამ განციფრებაში მოიყვანა ყველა მეცნიერობა და მო-პირა ახალი ნათელი და სახელი ჩვენს საუყურეს. ეს ნათელი შეზრყველად გვიმტკიცებს, რომ ერის დაბაღდა და ცხოვრება მისდეს თავის საუყურე კანონებს, როგორც სწავლათა ზრუნვა; რომ დამაინან სურვილი ისევე სუსტია ერის ცხოვრების შესაძლებლად, როგორც ვარა-სკვლავის მეცნიერებათა ვაღმდისს წყვის, ამ ღროს სულ სძინებია, ღონეცეტის სახელი არ შეუტყვია, თარეფ როგორ დაიჯერებდა იმ ცრებებს, რომ ქართველებმა ერთ ღროს შესცვალეს თავიანთი ენა! თითქო ბუნების კანონების დენისა და ჯადონ-სიბოის შუა საშაღირი არა იყოს-რა!

თავის შესავალში ბროსეს მოავით-ხრობს, რომ „ქართლის ცხოვრების“ დასაბეჭდვად იმას ჰქვიათ სხამ ხელთ ნაწერი დედანი: ერთი საკუთარი, მეორე რუმბანციკის მუხურებისა და მესამე ფრანავს ბატონიშვილისა. საკუთარი ბროსესის დედანი, თუმცა ბეგერი ეცვად, ხელთ ვერ იფედ და არც სპირაზა ამ დედნის განზრკე, რადგანაც თვით ბროსეს ამბობს შე-მახსენებელი ციტატის ფრანგულ თარგმანის შენიშვნაში, რომ იმ დედანი ეს ციტატა ამას არ ამბობს ქართულ ენაზედა. რება დედანი რუმბანციკის მუხურებისა და ფრანავს ბატონიშვილისა: ცხენი მე ბეგერილ მუჩია ხელში. მუხურების დედანი ამბობს:—„აქამომდე ქართლისათა ენა იყო მხოლოდ ქართული, რომელსა ზნახეიდეს. ხოლო რაღეს შემოკრებს ეს ურჩიკენი ნათესაენი ქართლს შინა, მამნი ქართველთა ქართლს ენა თვისი და ამით ყოველთა ნათესათავან შეიქმნა ენა მართალი“. —შემოკრების ნათესაენი არიან იგივე, რომელნიც შემოკრევისხენები. ფრანავს ბატონიშვილის დედანიაც ეს ალაგი სწორედ ესევეა მოხსენებელი, ვარა უფან-სტრულის სიტყვისა—მოთრედა, რომლის ნაცოდება-არის ხმარებელი—როდია. ფრანავს ბატონიშვილის ნამივლი დედანი იპოვებამდ რუმბანციკის ბიბლიოთეკაში არის ერთი სხვა ქართლის ცხოვრებაც, უცნობისგან ნაწერი, რომელიც ხსენებულ ციტატას წარმოადგენს სწორედ ფრანავს ბატონიშვილის დედანისგან.

სიტყვა რთული ანუ მართალი არის ანტიკურ სიტყვისა—მარტივი. ქართლის ცხოვრება მოგვიხრობს, რომ მანამ ქართველები სტატიებდნენ განცალკევებულნი სხვა ნათესაებთან, მზარბდენთ თავიანთ ენას საკუთარს და არა რთულს, მართლედ, როდესაც საქართველოში, მეტადვე სატახტო ქალაქში, მცხოვრა, შერე-

ქანი, წ. ცოლი ერთს ბრუნდის...
 დის კაცისა, დაიბრუნს თუშქი შრე...
 სიას ერთს ქალქში თავის მოამკვლევ...
 დიდსათსა, დედა გარდაცვლილ და ს...
 მკვდარი სულ ქან წ. დაუტოვა. ეს ს...
 მკვდარი თათქის სულ ნივთისა იყო,
 მამუტუხულად კამბი და თუფლად-გი...
 სულ არს დანს-რა თუშქი. ქანს წ. ამ...
 კამბი მკვრის ერთს და თავისათვის გა...
 დატოვებინა. მისი მკვრისადმი მიერ გა...
 დატოვებულ კამს არ მოაქონს და თი...
 თონ დაუწოდა თუშქი გვრეს. კვრის დროს
 კამში იბრუნა თუშქი რამდენიმე ფასიან...
 ნანკის ბალები დატოვებული. შემდეგ
 ამ ფასიან ქალადამოკვლე იბრუნა ერთ...
 თან ბრუნა გარდაცვლილსა, რომელ-
 შიან გარდაცვლილსა სწრაფ, რომ მის-
 დანამ კამში 2,300 მან, დატოვებულია.
 მისინე კამისა ბრუნაში მოსწესებულა
 კამს, გვარ იბრუნა-რა თუშქი და დაუწ...
 ვი მკვრის ქალს ქანს, მკვრის გვრ...
 სად იბრუნა: მკვრის ქალს ქანს მკვრის
 და მკვრისა გადამსახურებულია.

ლორის ბუფეტს ერთი იყო განის საზოგ...
 ლი გრადი და რაც ბოლი და მტვრი
 გუბანს, ნანეს, რომ ღორი სულ ღარა
 ჩანდა, დეგრის ორის ზევის მუტო, და ვი...
 რიკი რომც და-თა ნაბიჯე ვარაბდა:
 თიანედ დატოვებული და ცხელად გაღარ...
 ხუნილო, შერე ღორიკი სხვე ციხე-
 ლა, დაღის თავისუფლად და ამითმ ძი...
 ლან გვინათა იქურ მეტადრავა; იმედ
 ემუ, რომ დინამიტს ღორი როგორც მთა...
 ნეფლესო, მინე-ვი ამ ღორს ახლო არ
 იკარგებენ თუშქი და არც გვარებინა.

დეკემბ

21 სექტემბერი

პეტრბურში. სამშაბათიდან, 22
 სექტემბერიდან, ერთი ბანკები მი...
 მამდინარე ანგარიშებსა და უკა...
 დიად შეტანილს ფულად 3/4 გა...
 დიდინა.

ლორნონი. სამოს კუნძულები ე...
 გან ამავე მოვიდა, რომ მეფე მ...
 დიეტა დაპირრჩილდა გერმანე...
 ლესს, ჩანეს გემს „ადელერ“ ში
 და წიკანეს კუნძულებიდან.

22 სექტემბერი

პარიში. რომიდან აუწყებენ გა...
 ზეთ „Temps“-ს, რომ ერისში
 ადუტუბა გერმანიის კავშირი მბ...
 დიად იქნება, თუ ბისმარკი
 სამაგიეროდ დახმარება იტა...
 ლიას თავისი გავლენა გახვედ...
 რიას ეგვიპტისა, ტრიონისა და
 ახ ბანიში. გაზეთ „Temps“-ის
 აზრით ერისში და ბისმარკის
 ერთ-ერთმანერეთს ნინსას და ში...
 დანარკებსა დიდი ზედ-მოქმედ...
 ნა ექმნება საქმეთა მსაფედ რაზნითა.

პეტრბურში ბირბა, 15-სამტებრის
 ფ ა ს მ გ ი:

საბა	წამი	საბა	წამი
9	9	11	11
9	32	9	40
10	3	10	05
10	33	10	36
10	59	11	1
11	25	11	40
12	8	12	11
12	37	12	41
1	2	1	17
1	29	1	32
2	—	2	3
2	56	3	16
3	45	3	48
4	15	4	18
4	45	4	48
5	26	5	40
6	14	6	16

საქალმწიფარო ცნობანი

ქრისტესი პეტრე ჩუპა (1887) წილიწადა,
 მკვრის შექმნილად 7305.
 43 დეკ ინი დიქტიონი მე-4,
 ამისი ქრონიკონი—470
 წილი, დიქტიონი 1408 წ. და ავგუსტა 1940 წ.
 ახალი დიქტიონი მე-4,
 ამისი ქრონიკონი—43 წი...
 დიქტიონი, დიქტიონი 1844 წ. და ავგუსტა
 2376 წ.

1887 წლის ზედ-ნაგები—14.

23 დეკ ითმშაბათი, მუდლად-ღებ...
 წ. იანე წინა-მორბდისა, პაპ-წ. მიწ...
 ირიდისა, ცოლად, წ. მიწ...
 ნანსი, მესულ, მე-18 რიგზე თივის მავა...
 რამბას, 1305 წ. პირისა, ტუილის-
 ში დიდი მიწის-ძირა იყო, 1804 წ.
 —ქრისტესი ზუ-ღელ 11—48, ტუილის-
 ში მე-18 რიგზე—1, ჩადს 5—31, მავა-
 რუ 19 დღისა.

24 დეკ სუთშაბათი, წ. მოცემულ...
 სწორისა ქალ, თუილის, ცოლად.
 წ. დილის-მომოსისა მარა დე-მეცდესი.
 სიმეზ, მამა-მავარა; პარამბისა, ამიოგი...
 და ვინასა, მესულ, მე-19 რიგზე...
 თივის მავარამბას 1305 წ. პირისა—
 ქრისტესი ზუ-ღელ 11—48, ტუილის-
 ში მე-18 რიგზე—1, ჩადს 5—31, მავა-
 რუ 20 დღისა.

გამოსადეგი ცნობანი

ნანსი

1 სექტემბერიდან 1 ოქტომბრამდე.

თეთრი შურა რუსული 1 გონ. . 5 კაპ.
 შურა 1-ის ხარისხის . . . 2
 > 2 > 2 1/2
 თილის წითელი შურა 1-ის ხარის. 5
 > 2— > 3 1/2
 > 3 > 3
 ჟვარის მამის შურის ღებვა
 1-ლის ხარისხის . . . 5
 მე-2 ხარისხის . . . 4
 მე-3 — . . . 7
 ცხრის ხარე . . . 6
 > 2 > 6
 სუი . . . 13
 ცხრის ხარე . . . 7
 დორის ხარე 1-ის ხარისხის. 7
 > 2 > 6

მიმოსალა ცხვლის მამების შაპს ზღაპსად.

ბათუმიდან გავის: სუთშაბათი-
 ბით საშუაღვეს 4 სათსუდ მოკლე
 გზით და ხაოგროსისესს და კერში
 შეიღვას.
 შაბათობით სავამის 8 სათსუდ შორის
 გზით (ყუჯად ხაო-სადგურში შეიღვას).
 გზითობით სავამითა, საშუაღვრ
 გარე, სტამბოლად შეიღვას.
 ბათუმი მოდის ოდესიდან: სამ-
 შაბათობა შეუღვას შორის გზით.

მიმოსალა რგინის გზის

ბათუმსა და ტუილისს შუა

სტანციება	მაღის		გადის		სტანციება	მაღის		გადის	
	საათ.	წამი.	საათ.	წამი.		საათ.	წამი.	საათ.	წამი.
ტუილი	—	—	8	49	ბათუმი	—	—	8	4
მეტეოლა.	9	9	9	11	ქობულეთი	8	54	8	57
მეტეოლა.	9	32	9	40	ნატანები	9	25	9	29
ქსანი	10	3	10	05	სულსა	9	55	10	2
კასი	10	33	10	36	ლანჩხუთი	10	35	10	39
გრაკალი	10	59	11	1	ნიგოთი	10	51	10	53
გარი	11	25	11	40	საჯავახო	11	14	11	16
ქარელი	12	8	12	11	სამტრედი	11	33	11	51
გომი	12	37	12	41	კობულეთი	12	13	12	16
საშურა	1	2	1	17	რონი	12	47	1	2
სურამი	1	29	1	32	უჯაბეთი	1	15	1	18
ფონი	2	—	2	3	ეგორაბა	1	58	2	10
ბეგუთუხისი	2	56	3	16	ბირული	2	48	2	50
მარელო	3	45	3	48	ბელაგორი	3	17	3	20
ბელაგორი	4	15	4	18	მარელოსი	3	47	3	49
ბეგუთუხისი	4	45	4	48	ბეგუთუხისა	4	18	4	37
ფონი	5	26	5	40	ფონი	5	30	5	34
აჯაბეთი	6	14	6	16					

ქუთაისიდან გავის როინს შუღლის 12 საათსა და 7 წამსუდ და სა-
 ლამობედ 5 საათსა და 50 წამსუდ.

ნიანდამ ქუთაისს მიდის წამუღლებს 1 საათსა და 12 წამსუდ და
 სალაობედ 6 საათსა და 5 წამსუდ.

ტუილისსა და სურამს შუა

ტუილი	სურამი
—	—
3	21
4	21
4	24
5	24
6	6
6	31
7	18
7	53
8	24
8	50

ვარსკვლავობით დაღით ოდესიდან

მაკულს გზით (კერისა და ნოგრო-
 სასაქმა შეხვდით).
 შაბათობით დაღით სტამბოლადმი
 თითობით ბათუმი მიდის: სამ-
 შაბათობით—მისი შედეგ, როგო სოხუ-
 მადამ მოდის გუმა შორის გზით. სუი-
 შაბათობით—ღებვის 9 სათსუდ და მის-
 წარბს მოკლე გზით შაბათობაზე კე-
 კასისა და ურამის გემს,
 შაბათობით დილის 9 სათსუდ და
 მისწრბის შორის გზით შაბათობაზე
 გაყვასა-ფონისა და რუსული-ანატო-
 ლიის წამსუდ გემს.
 ბათუმიდან ფონის მიდის შარას-
 კეობით და კვირბობით, რაკი გე-
 ში მოკლე ფონიდან ბათუმის საგარეო
 გადსწავლეს სოფელ, როდის წაუა ურამს.
 ამს გარდა ფოგელ-კვრის ფონით
 მიდის ოდესიდან და ურამ-გაყვასის
 ნივთსადგურშიადამ გადსწავლეს ვა-
 სე გემს.
 გვირბობით, სავამისუ და სამშ-
 ბათს სათუმისკენ, სავამის, რაკი თავი
 სსქეკეს გაათავებენ. მერე ბათუმის
 შარას-გვირბობით მიდის ურამ-გაყვასის
 სათს-სადგურსკენ, სოფელ თუ ჭი-
 რთა ფონითავე შეიღვას ხოლად.
 რუსეთის საზღაოთს საზოგადოებს
 საგარეო ამოღებას სასაღის ქრისთ,
 საწარმისუგლს ჩანეს მათი, № 101.

გერძო ვანცხალებანი

ქართულობა-შორის წერ-ბოთისთვის
 გამარჯვებულ საზოგადოების
 კანცელარიაში ისეიღება შემდეგი
 წიგნები:

ქილილი და დამანი, ვასტან მე-2, კ.	3
ქესისა	3
ვისარმანი, სარგის თოგველისა	1 50
სიბრძენ-სიტრუე, საბ-სულანს ორბუქიანისა	50
დღეობანი, დღით გურამიშვილი	1
თამარ ბატონიშვილი, გრეოლ რეკლევისა	1
ნაწერები ლექსანდრე ორბუქიანისა	50
ნაწერები გრეოლ ორბუქიანისა	30
თხზულებანი ნ. შარასიშვილისა	40
მეცლანუ-შვილი, ანდა საინისა	30
დღეობანი, დღით გურამიშვილისა	20
რამდენიმე სურათი ყანლის ცხოვრებობა, მისივე	10
სურამის ციხე, ჭაჭაქისა	20
ბატონიშვილის პირველი დრო, ად. ორბუქიანისა	30
თხზულებანი, რაფელ ერისთავისა	1
ნაწერები, ვასტან რეკლევისა	20
ქართული გამოცანები, რაფელ ერისთავისა	5
ივან-ბარკი, რაფელ ერისთავისა	25
ქართული, მოსწარმისა	50
ცოცხ, მისივე	30
პეტრა ბილილითევი, იაკობ გოგაძის შუღლისა	10
მიტრილად დიდი, დამიტრა შარასისა	10
ბატონიშვილი, მისივე	20
მირიან მეფე და წმიდა ნინო, მისივე	10
ვანცხა მეფე, მისივე	1
ღარიგება მასწავლებელთათვის ო. გოგაძისა	5
არბიტრაჟი, დედოფლისა	50
არბიტრაჟი გამოცანები, ივ. რამდენიმე	1
წიგნები ფონის, ორბუქიანისა	15
ზაფხული, ჟუღელის რეკლევისა	2
ბატონი, ანატოლი თუმანიშვილისა	10
ამბები ყრბათისა, ან. ჟუღელისა	5
თხზულებანი, მისივე სწ. I.	60
ბანკეგლოანი ფუტკარი, ორბუქიანისა	15
ქართული ანდაზები	10
თვალ-საჩინო სწავლა, მ. ჭაჭაქისა	4
ირაკლი მეორის გლოვა	5
ალი, ნ. დომარისა	30
დრო არის საქმსუდელეთ, ქ. მამაქაძისა	20
აღმანი, გ. თუმანიშვილისა	40
სტეფანური, ანატოლი თუმანიშვილისა	5
მომადონი, ად. ვანცხა	1
თხზულებანი, მისივე სწ. I.	60
როზნოზან კრუე, ან. თუ-ჩინიშვილისა	30

ახლად შექმნილი და ისეიღება საზოგადოების კანცელარიაში, სა-
 ხანდის ქრანზე, სარჯოვას სახლ-
 ში (Дворцовая ул., домъ Сара-
 жева) შემდეგი წიგნები:

მ. კ.	30
დღეობანი, ო. გოგაძისა	30
ბუნების კარი, მისივე	75
კოკრი, მისივე	10
კონა, მისივე	50
ხომლი, მისივე	30
კურსული, მისივე	40
დღეობანი, მისივე	30
შალვის თავ გარდაცვლილი, გ. ცხულისა	20